Torsten Althin

THEODOR EKROTH 1851—1920

Utöver den imponerande rad av svenska uppfinnare och konstruktörer, som äro till namn och gagn kända även utanför vårt land, finns säkerligen ett högst avsevärt större antal, som förgäves brottats med sina försök att berika ingeniörskonsten, som mer eller mindre och av olika anledningar misslyckats och därför äro helt glömda. Deras namn finns inte i uppslagsböcker, de kanske inte ens fått en nekrolog i de tidskrifter, som bruka summera upp ingeniörernas och industrimännens levnad och gärning. Anledningarna till att de mänskligt sett misslyckats äro inte alltid lätta att finna. Det kan någon gång vara brist på grundläggande kunskaper inom naturvetenskap, matematik och teknologiska ämnen. De ha varit för oskolade. Å andra sidan finns det många exempel på personer som haft framgång med sina tekniska idéer och som aldrig fått tillfälle att ens besöka en teknisk aftonskola eller ännu mindre en teknisk högskola. Misslyckandet kan ibland bero på att den tekniska idén nog i och för sig varit riktig, men tiden var inte mogen att ta emot idén då den kom fram, lämpligt material kanske saknades för att föra fram från idé till färdig produkt, den med möda utfunderade konstruktionen visade sig måhända vara alltför komplicerad för att stå emot påfrestningarna under en daglig användning, folk kanske inte ens ville ha idén, metoden, produkten eller apparaten i fråga. Bristande förmåga att intressera riskvilligt kapital för att exploatera en uppfinning liksom tron på att den som har en god teknisk idé och är uppfinnare samtidigt också är affärsman och kan fungera som företagsledare har stundom varit en orsak. Det vore förmätet att försöka bedöma varför den ena lyckas och den andra misslyckas. Oftast finns så många svåråtkomliga mänskliga faktorer, som det är omöjligt att fastställa. Det enda som kan göras är att dra fram så många fakta som stå tillbuds och därav skapa en bild av händelseförloppet.

Efterföljande skildring av Theodor Ekroths levnadsöde som uppfinnare med mera bygger till väsentlig del på de dokument i original eller avskrift samt på patenthandlingar, som skänkts till Tekniska Museet av dottern Fröken Signe Ekroth.

Hans farfader, åldermannen i Skomakareämbetet, skomakaremästare Anders Ekroth med verkstad i egen fastighet, Lästmakaregatan 29 i Stockholm, hade i sin tjänst år 1805 en verkmästare, tio gesäller och en lärling. Den 8 maj 1813 gav Krigskollegium honom i uppdrag

att leverera 30 tusen par skor till kronan. Han skulle fördela arbetet på Stockholms skomakarverkstäder, så att 3 tusen par skor kunde göras färdiga per vecka. Som borgare i Stockholm och från 1813 som capitain vid fjärde kompaniet och första Norra Bataljonen av Stockholms Borgerskaps Infantericorps synes han med alltför stor iver och med betydande ekonomiska uppoffringar ha ägnat sig åt militära övningar samt de plikter som ålågo borgarna att efter finska krigets slut inkvartera de hemvändande trupperna. Denne Anders Ekroth (1775—1821) var gift med Maria Josepha Marchand av fransk börd. De hade sex barn av vilka den yngste, Theodor, endast var tio år gammal när fadern dog. Han lät värva sig och avancerade efter militärutbildning till underofficer. Som sådan tjänstgjorde han fem år som fanjunkare och fick 1839 andre löjtnants fullmakt vid 1. skvadronen av Stockholms Borgerskaps Kavallericorps. En tid drev han värdshusrörelse vid Mosebacke torg, men lär ha förlorat sina ekonomiska tillgångar genom en förödande brand. Han var en ståtlig man, mycket omtyckt och beundrad. Det finns bevarat en liten biljett från skådespelerskan Emilie Högqvist, som tackar för en tjänst han gjort henne och hälsar till hans vackra fru, Hildegard Olivia Holmén, dotter till Hovsadelmakare Christian Holmén.

Deras äldste son av tre barn, efter fadern uppkallad Theodor, föddes den 18 juli 1851. Under åren 1858—65 bodde familjen i Katarina församling i Stockholm. Han fick sin skolutbildning i Katarina läroverk. Vid moderns död 1865 flyttade fadern med de två minsta barnen till Enköping. Theodor fick då plats i Joseph Seligmans bokhandel, där han tycks ha tagit tillvara varje tillfälle att på egen hand studera de böcker han kunde komma över. Efter några år försörjde han sig på arbete vid ett häradsskrivarekontor under en kort tid, men övergick därefter till bryggerifacket och blev under tre år bryggmästareelev hos den kände stockholmsbryggaren Anders Bjurholm. Under dennes personliga ledning fick han en god utbildning i sitt nya yrke. Från den tid då han som sjuttonåring var elev hos Bjurholm och bodde i dennes familj skrev han ett brev till sin fader. Då detta ger en god miljöskildring meddelas här ett utdrag:

»Jag förestår nu hela tappningen, under min ledning stå nu 25 personer. Jag har att tacka A. som undervisat mig att kunna komma i respekt och att kunna handha dem riktigt. Kontorsarbetet och arbete (mitt votum) spela rollerna. Börjar kl. 5 f.m. och sällan komma utkörarna tillbaka förrän kl. 12, således är jag i verksamhet 19 timmar

och sover 5 timmar på dygnet. Jag är allt bra trött om kvällarna, när jag går och lägger mig, men med mera vana går det lika bra som att sova i 10 timmar och göra ingenting på de andra 14, alltid tänkt: skräp i den som ger sig, vilket också har hjälpt mig och alltid kommer att hjälpa en människa, om hon vill framåt, det har jag sett.»

Löneförmånerna tycks under elevtiden endast ha varit in natura, t.o.m. kläder och skodon inköptes av »frun». Mat och husrum hos familjen Bjurholm få högt beröm: han har sitt eget lilla rum och en dalkulla som städar. »Kl. 5 på morgonen, kaffe med skorpor, kl. 1/2 8 frukost med 12—15 assietter jämte kotletter, ägg eller någon annan varm mat. Kl. 1/2 2 middag med alldeles utmärkt fin och god mat, 9 personer vid bordet: Patron, Frun, Husmamsellen, Gl. Patrons svärföräldrar, A., Kassören och jag. Kl. 3 kaffe med skorpor, kl. 8 kvällsvard med varm mat, pannkaka med krusbär eller kräm med mjölk etc. Patron och Frun och alla övriga äro utmärkt artiga och snälla mot mig.

Många hjärtliga hälsningar från lilla Mammas grav (Katarina kyrkogård i Stockholm). Jag var där i söndags, jag satt där länge och tänkte på forna dagar och i detsamma såg jag Katarina skolport, där jag så många gånger sprungit igenom och vetat om varken bekymmer, sorger eller detta livets bräcklighet. Jag såg min älskade Moders grav, och, älskade Fader, jag kan ej säga vilka känslor som genomfor mig under det en tår tillrade på hennes mull. Jag visste ej var jag var, allt föreföll mig så besynnerligt, jag försökte liksom vilja vakna men fåfängt, det var och förblev mig en dröm . . . Men man får allt besinna hurusom Gud styrer allt till det bästa. Tänk vilken lycka i olyckan, att jag ej fick den anställningen jag först sökte, utan fick denna för mig oersättliga anställning.»

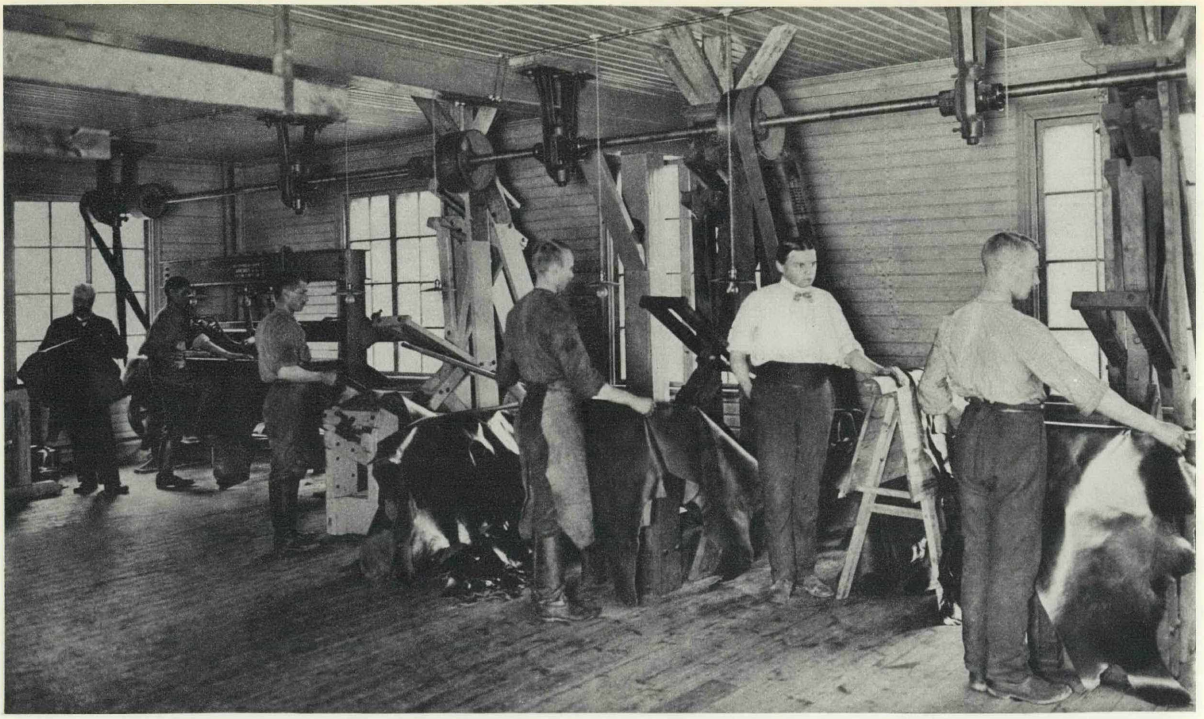
När Theodor Ekroth var 18 år gammal dog hans far. Theodor Ekroth hade då varit anställd hos bryggaren Bjurholm sedan 1868 och när Bjurholms Bryggeriaktiebolag bildades 1873, anställdes han som bryggmästare. I en ansökningshandling från 1874 omtalar han, att han de sista fyra åren på egen hand lett arbetet och skött all tillverkning av t.ex. bayerskt öl, vilket uppgått till 500 tusen kannor årligen. Han lämnade sin befattning på våren 1875. I ett brev har han motiverat detta steg med att platsen visserligen var nyttig för hans materiella utveckling men mördande för hans andliga på grund av en principals hårdhet. Han for nu utomlands en tid och efter återkomsten till Sverige arbetade han tillfälligt på Hamburgerbryggeriet,

Övre delen av ett reklamcirkulär som Theodor Ekroth lät utsända, troligen som tidningsbilaga. Baksidan upptar en förteckning över de firmor i Stockholm och landsorten, vilka redan använde kvittensapparaten.

Anna och Theodor Ekroth efter ett fotografi från första hälften av 1880-talet.

Glansning vid AB Boxfors Läderfabrik i Ålems socken omkring 1906.

Joh. Wideqvists Läder- och Remfabrik i Järla utanför Stockholm 1894.
På Järlasjön framför fabriken försiggår en travtävling.

tills han i slutet på året tillträdde en bryggmästarebefattning vid C. A. Grönwalls bryggeri, där han stannade så länge som i tolv år. Vid hans avgång i maj 1887 utfärdade bryggeriägaren ett intyg om att Ekroth haft hand om tillverkning av pilsner, bayerskt öl ävensom exportöl samt iskällaröl och sockerdricka efter nyaste metoder och att han dessutom med stor sakkännedom skött ledningen av alla arbeten vid bryggeriets nya iskällare- och jäsbodsbyggnader. Han hade även utfört allehanda andra göromål vid vilka en tekniskt kunnig persons hjälp behövdes. Han hade haft en biinkomst genom att bearbeta och för egen räkning sälja bryggerijästen, som annars inte togs tillvara.

En tillfällighet tycks ha lett till att Theodor Ekroth övergav bryggaryrket och i stället ägnade sig åt uppfinnarverksamhet; han övergav en trygg och inkomstbringande anställning för att bli sin egen, med allt vad det kom att innebära av osäkerhet och bekymmer.

Under sommaren 1885, då hans familj liksom andra stockholmsfamiljer vistades på landet och Theodor Ekroth levde som gräsänkling i staden, fick han besök av en god vän och kusin till hans hustru, bageriägaren Carl Friberg, som beklagade sig över svinnet vid redovisningarna i hans bageributik. De kommo överens om att det måste ordnas med en viss kontroll på ett eller annat sätt. Detta var ett uppslag som fångade den trettiofemårige Theodor Ekroths intresse i hög grad och väckte till liv hos honom dittills slumrande uppfinnaranlag. När hans hustru med barnen återvände till våningen i Stockholm lär hemmets väggar ha varit till oigenkännlighet tapetserade med ritningar, underliga figurer och beräkningar. Det var början till en kassakontrollapparat, som det skulle ta honom ett par år att vidare utarbeta. Den patenterades i Sverige 1886—1888 och under årens lopp även i USA, Tyskland, Österrike-Ungern, Frankrike, Ryssland och Finland.

Nu började en verksam period i Ekroths liv med många utlandsresor. 1889 övertog han även E. J. Pettersson och J. Karlssons patent på kassakontrollerings- och sorteringsapparat. För detta betalade han 500 kr och 5 kr för varje såld apparat. Vid Ragvaldsgatan 1 inrättades 1890 en mekanisk verkstad för tillverkningen av den nya apparaten. En tid voro 16 arbetare anställda i verkstaden, som låg 1 trappa upp och bestod av fyra rum i fil.

Kvittensapparaten och kassaregistratorn var mycket lättskött. Med några handgrepp framlämnade apparaten ett tryckt kassakvitto och samtidigt på en i apparaten förvarad kontrollista expeditens beteck-

ningsbokstav samt likvidsumman. Kontrollistan kunde uttagas varje dag eller mera sällan. Apparaten skötte sig själv, tills pappersförrådet tagit slut. Detta räckte till 2 tusen kvittenser. Nytt pappersförråd insattes på några minuter. Apparaten var av metall, enkel och hållbar och tog ej stor plats, då den endast var 35 cm lång, 29 cm bred och 26 cm hög.

Ekroth organiserade propaganda och försäljning av kassaapparaten och använde skickligt utarbetade annonser och reklamprospekt samt ordnade med utställningslokal i Skeppsbron 4.

Försäljningen syns ha varit ganska stor, även i grannländerna samt i Tyskland och Frankrike. Patenträttigheten i Finland inbringade 15 000 kr, i Ryssland 48 500 kr. Men omkostnaderna och missräkningarna voro också stora. I Amerika hade han redan 1887 fått patent, men hans apparat hade ännu 1894 ej kommit ut i marknaden. Intresset för apparater av detta slag var mycket stort och det nybildade National Cash Register Co synes ha kopierat vissa delar av Ekroths apparat samt köpt ut nya bolag som bildades i denna bransch. Oredliga försäljare och sjukdom bidrog också till hans beslut att 1892 överlåta sin verkstad åt Agrell och Adolf Andersén, som tidigare varit ombud för hans firma. Under åren 1892—1893 tillverkades omkring 125 apparater till ett pris av 325 kr per styck.

Omkostnader och missräkningar blevo dock för stora och pengar och nerver togo slut. Ekroth fick läkarrådet att sluta detta arbete och börja med något nytt.

Ekroths svärfader, som drev läderfabrik vid Järla i Nacka socken invid Stockholm, hade år 1888 ombildat fabriksverksamheten till familjebolag — Joh. Wideqvists Läder- och Remfabriks AB — med sonen Hjalmar som disponent medan John, utomlands utbildad till garvare, skötte tillverkningen enligt gängse metoder.

Nya metoder för beredning av hudar och skinn hade börjat komma fram, bland annat kromgarvning. Tillfälle yppade sig 1893 för Ekroth till verksamhet vid denna läderfabrik. Han kastade sig över de nya beredningsmetoderna för läder och studerade dem noga. Efter några år kunde dessa komma till användning vid fabriken. Ekroth torde därvid ha varit en av de första som experimentellt införde kromgarvning i Sverige.

Vid kromgarvning valkas skinnen först i ett svagt bad av surt kromsyrat kali, försatt med så mycket saltsyra att kromsyran fri-

göres. Skinnen få ligga i baden, tills de blivit gula. Därpå komma de i ett bad av undersvavelsyrligt natron med saltsyra för att frigöra undersvavelsyrligheten, som reducerar kromsyran till oxid, vilken då utfälles på fibern.

Tekniska Högskolans Provningsanstalt hade 1897 godkänt den nya metoden, varmed man tillverkade reform-läder till remmar. Det visade sig vid kemisk analys att lädret var kromgarvat. Samma år erhöll fabriken vid Allmänna Konst- och Industriutställningen silvermedalj för remmar och guldmedalj för läder och skinn.

Under Theodor Ekroths ledning uppfördes nu en större fabriksbyggnad för de nya tillverkningarna. År 1895 var aktiekapitalet 250 000 kr, tillverkningsvärdet 276 000 kr och arbetarantalet 45. År 1898 hade aktiekapitalet fördubblats och tillverkningsvärdet var uppe i 436 000 kr på 65 arbetare.

På grund av dåliga tider i början av 1900-talet och meningsbrytningar inom släkten omorganiserades fabriken 1905. Den fick då namnet AB Stockholms Förenade Läder- och Remfabriker, men Ekroth hade vid den tiden redan lämnat företaget.

År 1904 annonserades till försäljning en fabriksbyggnad med vattenfall i Sandbäckshult i Ålems socken, ej långt från Mönsterås, där brodern Oskar Ekroth var bryggeriägare. Fastigheten inköptes och år 1906 inregistrerades AB Boxfors Läderfabrik med Oskar Ekroth samt svågern, Grosshandlare Ivar Hegardt i Stockholm, som aktieägare och styrelse.

Efter vattenfallets utbyggnad samt anskaffandet av tidsenliga maskiner från Amerika och Tyskland upptogs tillverkningen av kromgarvade hudar och skinn. Fabrikatet belönades med silvermedalj på utställningen i Lund 1907.

Under de få år tillverkningen var igång visade det sig praktiskt taget omöjligt att — med den omsättning som enligt kalkylerna behövdes — komma in på den av utländska affärsmän strängt bevakade marknaden. Att sälja ett nytt svenskt fabrikat till skofabrikanterna stötte på oöverstigliga svårigheter.

År 1908, efter den ene delägarens frånfälle och då tillräckligt driftkapital ej längre gick att skaffa, beslöts om försäljning av fabriksfastigheten inklusive maskiner. AB Askersunds Läderfabrik, som börjat med kromgarvning samtidigt, uppträdde som köpare och försäljning kom till stånd.

Efter att från år 1909 ha varit bosatt i Mönsterås flyttade Theodor Ekroth med maka år 1913 tillbaka till Stockholm, där han, 62 år gammal, genast igångsatte försök att framställa degras, ett smörjämne för läder. Denna vara upptogs nu till fabrikation hos Svenska Lackläders AB vid Järla, där Ekroths son var anställd.

Då Theodor Ekroth emellertid ej kunde beredas anställning där anskaffades åren 1916—17 maskinell utrustning för tillverkning i egen regi med dubbelbottnade pannor för gasuppvärmning, röranordningar m.m. Firman fick namnet Svenska Emulsions- & Degrasfabrikerna med lokal först i Pipersgatan 6 sedan i Bergsgatan 29, Stockholm.

Som det rådde stor brist på emulgerade fettämnen för smorläder till vård av stövlarna vid våra regementen, gick försäljningen utmärkt. Ekroth fick dock ej länge glädja sig däråt. Hösten 1919 drabbades han av hjärnblödning och avled vid nyss fyllda 69 år den 12 september 1920 i dotterns villa i Enebyberg, Danderyd, där han vårdats under sin sjukdom. Han är gravsatt i familjegraven på Katarina kyrkogård i Stockholm.